

ПАВЛЕ ИВИЋ
(1924—1999)

*Историја народа записана је
у његовом језику*

У одређењима времена и епоха у друштвеним токовима, у култури, а тако је и у науци, постоје људи светионици који усмеравају друштвене, културне и научне токове, па и онда када наступе олујна времена, они показују јасно и прецизно пут којим треба поћи. У нашој науци о српском језику такав човек био је академик проф. Павле Ивић, који је својим великим научним стваралаштвом обележио целу епоху друге половине XX века. Несумњиво, он је највећи српски лингвист из друге половине овог нашег столећа и један од највећих светских слависта тога доба. Можемо слободно рећи да је он и најистакнутији светски дијалектолог свога времена.

Академик Павле Ивић рано се определио за ту научну дисциплину, још од својих студентских дана, када је кренуо у дијалектолошка истраживања на терену у околини Београда. Своје научно интересовање за народне говоре наставио је и касније као научник када је кренуо да у Македонији детаљно проучава говор Галипољских Срба. Већ ту је схватио да је дијалектологија у најужој вези са историјом језика, јер се управо у народним говорима, нарочито говорима исељеника, чувају многе архаичне црте, које књижевни језик нема. Исељенички говори су те архаичне црте (као што је стара вредност јата и др.) могли да сачувају јер су били изоловани, у окружењу других језика па је стога њихов развој био знатно спорији. Идући за старим особинама, древном језичком прошлости, професор Павле Ивић наставио је да истражује говор и других наших исељеника у Мађарској и Румунији, у којима је такође нашао многе специфичности и архаизме. У том раном периоду као резултат његовог неуморног дијалектолошког рада штампана је још далеке 1956. године његова чувена *Дијалектологија*. Као човек широког лингвистичког знања, проф. Павле Ивић није се посветио само дијалектологији већ су га дијалекти водили ка историји језика. Почео је такође доста рано да се бави историјом језика и на руском је објавио фундаменталну студију о развоју вокалског система. Овај његов рад, конципиран на основама модерне лингвистике, данас је полазна основа у изучавањима историј-

ске фонологије српског језика. У тој својој опширној студији о развоју вокалског система проф. Ивић је српски вокалски систем детаљно анализирао од његових почетака, од прасловенског језика па све до стања у савременим дијалектима. Међу првима је у српској лингвистици увео модерне структуралне методе у проучавању језика и његовог развоја.

Као историчар језика бавио се професор Ивић свим значајнијим питањима прошлости и еволуције српског језика. Тако, на пример, у расправи *Периоди у историји структуре српскохрватског језика* (*Die Welt der Slaven*, Wiesbaden, XI, 1966, 32—43), он детаљно разматра питање периодизације српскохрватског језика, где лингвистички аргументовано указује на две преломне епохе у језичком развоју: једну која се догодила у X—XI веку и другу, која је била у XIV—XV веку. Ове две епохе карактеришу три периода обележена важним структурним особинама.

У кратком временском размаку проф. Павле Ивић објавио је своју чувену књигу *Српски народ и његов језик*, затим историјски развој језика и српских дијалеката у предратном издању енциклопедије Југославије (ЈЛЗ, М. Крлежа, Загреб) и, најзад, књигу *Преглед историје српског језика*. Овако значајне теме захтевају синтезу сазнања из више научних дисциплина: добро познавање историјске граматике, палеославистике, упоредне граматике и сл., у чему је проф. Павле Ивић био велики зналац. Природно је онда што се он, као научник широке културе и огромног лингвистичког знања, у свим тим делима бавио и другим областима што су у уској вези са историјом народног језика. Ту, свакако, спада и: ономастика, историјска дијалектологија, историја српског књижевног језика.

У свим тим опсежним истраживањима развоја језика, народног и писаног, књижевног, увек је видљива и судбина нашег народа. То јасно показује књига *Српски народ и његов језик* (II издање, 1986), где се аутор бави и етничком историјом народа и тиме како се она одразила на његов говорни и књижевни језик, његову писменост од почетака па све до Вуковог времена и до 70-их година XX века. Овде међутим, морамо посебно истаћи да се проф. Ивић ношен чврстим осећањем да је *историја нашег народа у великој мери садржана, записана у нашем језику, и да је сва духовност нашег народа забележена у њему*, прихватио одговорног задатка да опише његов развој од ране предисторије па све до нашег доба.

Учинио је то он детаљно у вишетомној *Историји српског народа*, кад је уз сваки историјски период обрадио поглавље о језику, што је касније у његовим целокупним делима штампано у већ поменутој књизи *Преглед историје српског језика* (1998). Ова књига у српској науци јединствена је по много чему. Пре свега по томе што је то наша прва књига у овој научној области која се детаљно бави тзв. спољашњом историјом српског језика од његових почетака, пратећи до-

ба Немањића, турских освајања, XVIII век, време победе народног књижевног језика, све до епохе најновије кристализације стандардног језика. Хронолошки се ту разматра развој српског језика у трајању од 1,5 миленијума. То време у нашој науци се може поделити на *аџрафијски* или дописмени период, доба из кога нема сачуваних писаних докумената, споменика на српском језику, и други период, *џрафијски*, који у научном смислу има своје уже поделе и класификације.

Професор Павле Ивић нас, само са њему својственом научном прецизношћу, тачно, ту обавештава и о једном и о другом периоду, са сталним ослонцем на властита и друга најновија сазнања.

Главни текст прати мноштво напомена. Све те напомене права су ризница сазнања из различитих области језичке знаности и из њих се јасно види готово цео развој науке о српском језику. Ту су детаљне напомене о прасловенском језику, о јужнословенској језичкој заједници, о балканском језичком савезу и његовом утицају на развој прирзенско-тимочких говора, о развоју терминологије, позајмљеницама из суседних језика, о целокупној ономастици. А када је српски језик добио своју писану форму, када настаје књижевни језик, онда је та исцрпна анализа везана за њега, његово писмо, правопис, палеографију, споменичну грађу, уз мноштво научних објашњења и библиографских података. У тој књизи су побројана имена и радови најугледнијих лингвиста и филолога, слависта и србиста, српских и европских као што су: Вајан, Бернштајн, Шевелов, Нахтигал, Р. Бошковић, Хујер, Ившић, Белић, Даничић, Вук и многа друга. Сви они су се бавили врло различитим ужим областима као што су прасловенски и старословенски језик, стари споменици, граматика, етимологија, палеографија и сл. што је исто пуно допринело бољем сагледавању и развоја српског језика.

Све те различите углове посматрања језика, имао је стално у виду проф. Павле Ивић да би што темељитије, свестрано, вишедимензионално, дао тај свеобухватни развој српског језика, при чему се увек држао начела да то научно каже врло концизно, тако да речима ту буде тесно, а мислима пространо. Дао је он ту анализу језичких промена на свим нивоима. Није то, дакле, само спољашња историја српског језика (оно што се са језиком збивало у перспективи времена и сусретима са различитим народима и њиховим културама), већ се ту јасно виде и главне промене што су се збивале унутар језика, условљене самом језичком природом, његовим системом у сваком од тих периода. Насликано је ту јасно то један и по миленијум дуго мењање језика од прасловенске заједнице па све до најновијих времена. Све те податке о развоју српског језика проф. Ивић износи по поглављима која су хронолошки омеђена самом историјом народа, пошто су ти текстови штампани у томовима књига што се баве прошлостју српског народа, целом његовом историјом.

Јасно је да је у једној таквој десетотомној, свеобухватној *Историји српског народа* свакако најтеже било написати сва та поглавља о развоју језика, обухватити његову еволутивну целину, пратити народне говоре, њихову еволуцију, развој књижевног језика, његове типове, и вишефункционалну, жанровски разнородну употребу.

Језичка периодизација, народног језика, живог свакидашњег говора, ту исто није изостала јер за све кључне периоде развоја српског језика проф. Ивић, кратко и довољно прецизно, нас обавештава докле се у ком периоду стигло у развоју фонолошког система, у деклинацији, а затим када су формирано говори штокавског дијалекта, када и како су настале прве и касније разлике међу њима. Дакле, у периодизацији историјске граматике и посебно периодизацији српског књижевног језика дате су све главне етапе и то баш у књигама што садрже целокупну историју српског народа.

Све богатство српске средњовековне књижевности, црквена литература сачувана и негована по српским манастирима, средњовековне владарске и друге повеље, неминовно воде спознаји да је целокупна духовност нашег народа забележена у свим типовима нашег књижевног језика, и онда када је то средњовековни *црквенословенски*, и онда кад у пословним и државним списима доминира *народна реч* у њему, и онда када је *рускоцрквени* или *славеносрпски* и, најзад, када је новонастали књижевни језик на вуковској народној основи. Такав детаљан преглед тих различитих типова српског писаног, књижевног, језика јасно је показао да је то основ целокупне духовности нашег народа и једна од највећих тековина његове културне баштине.

У свим тим књигама и студијама дата је целокупна историја српског језика, али је у сва та три велика подухвата проф. Павле Ивић оригиналан и помало другачији у исказу, стилу и језику, али се ту увек провлачи као црвена нит његова велика научна ерудиција и јасна стваралачка прецизност у тумачењу свих тих различитих фаза што чине историју српског језика.

Уз ова значајна дела проф. Ивић написао је и безброј других расправа и студија посвећених српској језичкој и културној историји. Ту, свакако, спадају: *Језик средњовековних повеља*, *Језик старије српске књижевности*, *Најранији дијалектизми у средњовековним српским писаним сиоменицима*, *Дечанске хрисовуље* (са М. Грковић, 1976), *Правопис српскохрватских ћирилских повеља и писама XII и XIII века* (са В. Јерковић, 1981), *Палеографски опис и правопис Дечанских хрисовуља* (са В. Јерковић, 1982), *О Вуку Караџићу* (1991), *Изабрани огледи I—III* (1981). Већ из наслова видимо да и тај велики научни опус свеобухватно прати, као и у другим његовим радовима, и спољашњу и унутрашњу историју српског језика. И увек је и ту стваралачка синтеза не само лингвистичких него и историјских и других сазнања, неуморно трагање за утврђивањем лингвистичких и ванлингвистичких чинилаца што подстичу развој језика, његову перманентну и много-

лику еволуцију и народну културну историју, његову дугу писану традицију.

Рећи ћу овом пригодом и још нешто о професору Павлу Ивићу као човеку. Имала сам прилике да га више пута сретнем ту, на Студентском тргу, или у Кнез Михајловој улици. Био је то јединствен сусрет, а ево по чему. Увек насмејаног ведрога лица, упитао би најпре: „Како сте?“, а одмах затим: „На чему сада радите?“ И ово говори да је, професору Ивићу рад на језику, и брига о њему био стална преокупација, основни свакодневни смисао његовог живота. Сваки пут када га сретнем, као да сам однекуд чула Ромена Ролана и његово „*Сиварам, дакле ѿстојим*“.

За нас млађе проф. Павле Ивић је био велики ауторитет. Највећа награда за написан чланак или објављену књигу била је његова позитивна оцена и лепа реч. Његовим одласком изгубили смо сви ту драгоцену подршку. Али како људску и народну заједницу чине и живи и они који нису више међу њима, ми ћемо увек у свом раду имати са собом нашег драгог професора Павла Ивића као узор прегалаштва, и светао пример како се на најбољи начин ради, непрекидно ствара, за свој народ и његов језик.

Бранкица Чиџоја